

УДК 378: 364-43

ПРОФЕСІЙНІ ВИМОГИ ДО СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ МОЛОДІ: СУЧАСНИЙ АСПЕКТ

Я. О. Співак

ORCID 0000-0001-6263-535X

С. О. Омельченко

ORCID 0000-0002-7940-0853

Ю. В. Фоменко

У статті охарактеризовано сучасні вимоги до професійної діяльності соціальних працівників із соціального захисту прав молоді. Показано складність вирішення задачі формування професійно компетентних майбутніх соціальних працівників, здатних до ефективної професійної діяльності. Проаналізовано останні наукові дослідження, присвячені проблемам підготовки сучасних висококваліфікованих фахівців до професійної діяльності. Визначено недостатню ефективність співпраці соціальних працівників з громадськими, благодійними та релігійними організаціями, які займаються роботою з запобігання складних життєвих ситуацій у молоді та намічено шляхи для забезпечення умов самореалізації індивідуальних або колективних інтересів майбутніх соціальних працівників. Охарактеризовано сучасні вимоги до професійної діяльності соціальних працівників із соціального захисту прав молоді. Виявлено невідповідність професійної підготовки соціального працівника сучасним вимогам ринку праці. Визначені основні риси соціального працівника з захисту прав молоді, а також першочергові вимоги до професійної підготовки соціальних працівників із соціального захисту прав молоді. Виокремлено професійні вимоги до фахівців із соціального захисту прав молоді. Головна увага зосереджена на функціях, знаннях, уміннях, навичках та професійно значущих особистісних якостях сучасного соціального працівника із соціального захисту прав молоді. Виділені основні методи видів діяльності соціальних працівників із соціального захисту прав молоді. Намічені перспективні напрямки професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи із захисту прав молоді.

Ключові слова: сучасні вимоги, професійна діяльність, професійна підготовка, соціальний працівник, соціальні працівники із соціального захисту прав молоді.

Постановка проблеми. Україна, яка вже п'ятий рік знаходиться в стані війни, в умовах спаду економіки, зростання показників бідності, соціальної нерівності та незахищеності населення, має вкрай складну задачу формування професійно компетентних майбутніх соціальних працівників нової генерації, здатних до ефективної професійної діяльності. Через такий стан речей на цей час особливо бракує наукових досліджень та практичних розробок, спрямованих на перспективний розвиток і вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, які б відповідали сучасним вимогам ринку праці – мобільних, з широким колом професійних та надсучасних компетенцій. Складність вирішення питання підготовки таких фахівців обумовлена ще й тим, що у своїй професійній діяльності їм необхідно забезпечувати умови для розвитку особистості молоді людини, а це дуже не просто зробити тоді, коли державна молодіжна політика України сьогодні не спроможна захистити права молодого покоління.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблемам підготовки сучасних висококваліфікованих фахівців до професійної діяльності присвячені праці В. Андрущенка, І. Зязюна, В. Кременя, С. Сисоевої та ін. Формуванню професійної компетентності соціальних педагогів приділяли увагу: А. Капська, О. Карпенко, Т. Спіріна, Є. Холостова та ін. Маловивченими залишаються сучасні професійні вимоги до соціальних працівників із соціального захисту прав молоді, бракує нових ідей щодо формування професійної компетентності у системі професійної підготовки таких фахівців.

Мета статті – охарактеризувати сучасні вимоги до професійної діяльності соціальних працівників із соціального захисту прав молоді.

Виклад основного матеріалу. Якісна підготовка особистості високопрофесійного сучасного соціального працівника набуває особливого значення в умовах активних суспільних трансформацій та втрати орієнтирів молодого покоління. Його діяльність має бути направлена на інтеграцію в суспільство молоді людини як особистості, гармонізацію соціальної взаємодії з молоддю, яка потребує цього у всіх сферах суспільства та на налагодження її соціалізації. Проблеми пошуку найбільш дієвих методів та інструментів професійної діяльності соціальних працівників останнім часом привертають пильну увагу наукової спільноти. Особливе значення для вирішення соціальних проблем сучасної молоді та для допомоги їй у складних ситуаціях має професійна діяльність соціальних працівників із соціального захисту прав молоді.

Одним із головних стратегічних напрямків економічного розвитку України має бути вирішення важких життєвих ситуацій та соціальних проблем молодого покоління завдяки сучасній професійній діяльності

соціальних працівників із соціального захисту прав молоді. Їх діяльність повинна бути спрямована на індивідуальну або групову підтримку та стабілізацію суспільного життя і потреб молодого покоління, яка визначається основним стратегічним ресурсом розвитку економіки країни.

Сьогодні у більшості частини молодого покоління відсутні чіткі орієнтири перспектив особистого життя, на фоні загальної зневіри до системи влади країни та внаслідок критичного розколу політичних поглядів населення. Тільки в разі забезпечення матеріального добробуту та створення умов для самореалізації і стабільного соціального статусу особистості соціальний захист молоді можна вважати дієвим. Підтримка духовного та фізичного розвитку індивіда необхідна для всіх соціальних верств молоді, і особливо для соціально незахищених. Тому державний соціальний захист молоді має бути орієнтований в першу чергу на обслуговування соціально незахищених категорій, їх матеріального забезпечення, розвитку та самореалізації молодого покоління.

Для реалізації професійних функцій, соціальному працівнику із соціального захисту необхідно виконувати сукупність операцій в різноманітних соціальних службах установ, відомств, медичних та освітніх закладах, будинках сімейного типу та ін. В даний час значна частина центрів соціального обслуговування – це багатофункціональні установи, які мають надавати різним категоріям громадян різноманітні види послуг: соціально-медичні, психолого-педагогічні, соціально-побутові, юридичні, тощо. Сьогодні соціальна робота набуває нового звучання, її метою стає не тільки допомога і підтримка соціально вразливих категорій населення, а й створення умов для соціальної стабільності в суспільстві, активізації людського капіталу, розвитку потенціалу молодих людей. Відтак, людина стає не тільки об'єктом соціальної роботи, але й її суб'єктом.

Сучасні практики соціальної роботи свідчать про те, що в діяльності установ соціального захисту населення необхідно впроваджувати інноваційні технології, які спрямовані на підвищення активності людей, пошук додаткових ресурсів, поліпшення міжвідомчої взаємодії та розвиток громадських ініціатив.

Враховуючи те, що сучасна система надання соціальних послуг в Україні недостатньо ефективна, набуває нового формату співпраця соціальних працівників з громадськими, благодійними та релігійними організаціями, які займаються реалізацією інноваційних проектів та займаються роботою з запобігання складних життєвих ситуацій у молоді. Головною метою такої сумісної соціальної роботи має бути підвищення власних ресурсів молоді людини для виникнення можливостей зі самостійного вирішення особистих проблем. Соціальним працівникам із

соціального захисту прав молоді необхідно розвивати взаємовідносини з недержавними соціальними інституціями, які знаходяться поза впливом державного директивного регулювання, для забезпечення умов самореалізації індивідуальних або колективних інтересів.

Відповідальність за свої рішення, що безпосередньо впливають на життя іншої людини, вміння аналізувати за допомогою професійного мислення кожен окрему ситуацію та її можливі наслідки, мати відповідну психологічну підготовку для роботи в соціальній сфері – такими повинні бути основні риси соціального працівника з захисту прав молоді.

Вітчизняна дослідниця А. Капська говорить про те, що розвиток та становлення соціальної роботи пов'язані з порушенням традиційних для України механізмів соціального регулювання і взаємодії, із загостренням міжнаціональних відносин та еміграційних процесів. На її переконання, «така ситуація погіршена й тим, що в останній період зіткнулися різні концепції і стратегії соціальної передумови суспільства та розвитку соціальної роботи» (Капська, 2004, с. 14). Відтак, наша держава має забезпечити створення новітніх сучасних установ для соціальної роботи з молоддю, з врахуванням вищезазначених проблем соціально незахищених верств населення України.

На думку Є. Холостової (2016), «соціальний працівник має бути професіоналом, який реалізує напрями соціальної політики держави на основі соціального захисту різних верств населення, а соціальний працівник із соціального захисту прав молоді окрім професійних юридичних, педагогічних, психологічних знань, повинен мати навички роботи з молодим поколінням, високоморальні якості, бути зацікавленим робити добрі справи для суспільства» (с. 36).

Для професійного розв'язання соціальних проблем соціальний працівник із соціального захисту прав молоді має бути одночасно педагогом, соціологом, правознавцем, лікарем, тому повинен володіти знаннями з багатьох різних галузей: педагогіки, права, соціології, психології, медицини, фізіології; відзначитися високою загальною культурою і культурою спілкування, володіти інформацією про сучасні соціальні, економічні та політичні процеси. Щоб приймати правильні рішення, в тому числі і в непередбачуваних ситуаціях, соціальні працівники із соціального захисту прав молоді мають бути здатними передбачати наслідки своїх дій та відзначитися професійним тактом, відповідальністю.

На думку О. Карпенко (2007), «професійну придатність до соціальної роботи обумовлює спрямованість фахівця до успішної діяльності на основі мотивації та системи моральних цінностей. Самовдосконалення та

самоконтроль суттєво впливають на можливість досягнення значних успіхів в професійній діяльності фахівця із соціальної роботи. Сукупність професійних знань та здібностей, професійно значущих якостей та психологічних особливостей складають професійну компетентність соціального працівника» (с. 41).

Модель власної унікальної діяльності та особливий стиль поведінки соціального працівника формується під час надання соціальної допомоги та виконання різноманітних професійних функцій. Для того, щоб вміти представляти інтереси молоді людини та оцінювати її потреби, професійно спілкуватися і надавати інформацію, сприяти розвитку та підвищенню можливостей особистості, соціальному працівнику необхідно володіти й правовими аспектами соціального захисту, теорією та методиками соціальної роботи, глибокими знаннями з психіатрії, соціології та психології.

До першочергових надсучасних вимог до професійної підготовки соціальних працівників із соціального захисту прав молоді відноситься:

1. Обов'язкова особиста зацікавленість різних сфер життя з метою вдосконалення особистих професійних навичок надання соціальної допомоги.

2. Вміння опрацювати велику кількість інформації з різних галузей: педагогічної, соціальної, медичної, юридичної та економічної.

Незалежно від умов існування суспільства, його розквіту або кризового періоду є та завжди буде існувати потреба у соціальній роботі, яка спрямована на незахищені верстви суспільства, зокрема молоді. Запровадження міжнародного досвіду соціальної роботи дає можливості долати проблеми соціальної незахищеності, що можуть виникнути у майбутньому. Для цього розробляються сумісні проекти з іншими країнами світу, де соціальна служба допомоги знаходиться на більш розвинутому рівні.

До сучасних фахівців із соціального захисту прав молоді ставляться наступні професійні вимоги:

- реабілітаційні (соціальна реабілітація та адаптація молоді);
- профілактичні (запобігання антисоціальних явищ серед молоді за допомогою використання психологічних, юридичних, соціально-правових методів та інструментів);
- організаційні (створення сприятливих умов та залучення молоді до бажаних ними видів трудової діяльності, організація спільної діяльності та дозвілля, налагодження індивідуальної роботи соціальних служб з особистістю та спрямування їх діяльності на надання різних видів допомоги та соціальних послуг);

– інформаційні (збір і систематизація інформації про тих хто потребує соціального захисту та допомоги);

– правозахисні (навчання та різного роду просвітницька робота з молоддю щодо прав та можливостей, практичне їх застосування);

– аналітико-оцінювальні (розуміння особистого професійного рівня, створення програм професійного розвитку та розвитку аналітичних навичок, порівняння визначених завдань і цілей з результатами своєї соціальної діяльності, її негативних та позитивних складових);

– посередницькі (створення за допомогою соціального працівника продуктивних взаємовідносин груп молодих людей з різними соціальними структурами, фондами, установами та сприяння у залученні органів влади до участі у вирішенні їх проблем);

– діагностичні (визначення психологічних особливостей молоді людини, змісту її проблеми з урахуванням специфіки сімейного і суспільного оточення для з'ясування соціального діагнозу);

– прогностичні (прогнозування процесу розвитку життєдіяльності молоді на прикладі конкретних осіб або відокремлених суспільних груп та створення моделей соціальної поведінки окремої нужденної особистості для пошуку засобів вирішення її проблем).

«Здійснення соціальним працівником безпосереднього впливу на групу молодих людей чи окрему особистість за допомогою виховних соціальних методів для створення умов їх розвитку та досягнення поставлених цілей – це є активний діяльний процес, який відіграє важливу роль в узгодженні і плануванні дій всіх систем соціальної допомоги молоді» (Карпенко, 2007, с. 90).

Практичний досвід, теоретичні знання, широкий інформаційний світогляд, особисті моральні якості та репутація, що накопичується в період професійної підготовки, службової практики та самовдосконалення є запорукою професійної впевненості соціального працівника.

Системне, діалектичне мислення, різностороннє бачення соціальної проблеми, а не її окремих симптомів – одне з головних завдань соціальних працівників із соціального захисту прав молоді. Поєднання всіх окремих складових соціальної проблеми, виходячи з принципу діалектичної єдності, в єдине ціле допоможуть соціальному працівнику знайти оптимальні раціональні шляхи і методи її вирішення. Формування соціального працівника із соціального захисту прав молоді повинно відбуватися із застосуванням коригувань критеріїв оцінки знань, умінь і навичок, сучасних вимог роботодавців, наукового процесу в цій професії.

З усіх різних видів діяльності соціальних працівників із соціального захисту прав молоді, виділяються три головних методи:

– метод посередника, або помічника, що полягає у допомозі подолати депресивний стан молоді людини, коли вона не може зробити це самостійно, засобами обговорення ситуації, пошуку альтернативних варіантів вирішення проблеми, мобілізації особистих ресурсів, підбадьорювання тощо;

– виховний метод, що полягає у наданні порад, спрямований на встановлення зворотного зв'язку та освітня діяльність, із застосуванням таких активних методів, як рольові ігри, ситуаційних задач, моделювання життєвих ситуацій, демонстрації правильної поведінки тощо;

– законодавчий метод, що застосовується у разі необхідності юридичного захисту молоді особи або окремої групи молодих людей для співпраці з адвокатурою та інформаційної допомоги щодо усвідомлення своїх прав та обов'язків.

Вплив соціального працівника із соціального захисту прав молоді на свідомість особистості, на його відповідне реагування і прихильне сприймання інформації є головним фактором процесу взаємодії для коригування взаємних зусиль та координування подальших дій. Для встановлення продуктивного зворотного зв'язку дуже важливі здібності тактовної підтримки, терпіння та витримки, навички комунікативності. Водночас не менш важливим для соціального працівника є його особиста зацікавленість у досягненні відвертих стосунків.

Головну роль в процесі вдосконалення та відповідності професійним вимогам соціальних працівників відіграє вплив багатьох факторів, як об'єктивних так і суб'єктивних, але провідну роль виконують особисті інтереси й зусилля. Цей процес розподіляється на декілька періодів – навчально-науковий пошук, зростання досвіду, зміцнення професійних навичок. Відповідно майбутній фахівець з соціальної роботи потребує ґрунтовної підготовки і постійного оновлення змісту освіти відповідно до суспільних вимог.

Приклади вітчизняних та зарубіжних зразків соціальної реабілітації, які відображені в художній літературі, фольклорі у вигляді милосердя, різних форм благодійності опікування, безкорисливої філантропії – мають бути орієнтирами та надихати віру у власні сили соціальних працівників для можливості підтримки людини, яка потребує допомоги.

Вимоги ставлять і до таких професійно значущих особистісних якостей, що необхідні соціальному працівнику, як порядність, добросовісність, відповідальне ставлення до справи, цілеспрямованість, які є суттю професії соціального працівника, запорукою успішного виконання його професійних обов'язків, громадського визнання і морального самоствердження.

На нашу думку, до цього переліку обов'язково необхідно додати аналітико-пізнавальну активність соціальних працівників із соціального захисту

прав молоді як необхідну складову їх професійної компетентності. Іноваційний розвиток вищої освіти ґрунтується на професійному самовдосконаленні суб'єктів освітнього процесу. Аналітико-пізнавальна активність розглядається нами як здатність особистості до пошуку нових знань, до новаторських змін на ґрунті аналітико-критичного мислення; розвитку здібностей; здатності, готовності та спроможності до постійного професійного саморозвитку і саморозкриття, що вкрай необхідно в умовах модернізації освіти в Україні.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, сучасний фахівець із соціальної роботи захисту прав молоді має бути професійно компетентним, високо ерудованим, з сучасним світоглядом, любити дітей та розуміти підлітків, враховувати всі складні умови та їх життєві обставини, мати педагогічний такт, високо розвинуті професійні якості, вміння працювати з молоддю тощо. Відтак, зростає потреба у ініціативних соціальних працівниках із соціального захисту прав молоді, з пріоритетною орієнтацією до постійного оновлення та осучаснення професійних компетенцій, розвитку своїх професійно значущих якостей.

До перспективних напрямків дослідження цієї проблеми відносимо те, що професійна підготовка майбутніх фахівців із соціальної роботи із захисту прав молоді має здійснюватися шляхом: постійного «осучаснення» компетенцій, моніторингу ринку праці у сфері соціальної роботи, вдосконалення освітньо-професійних програм відповідно до вимог роботодавців; забезпечення розвитку освітнього процесу та оцінки його якості.

Література

1. Капська А. Й. Соціальна робота: технологічний аспект : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури. 2004. 352 с.
2. Карпенко О. Г. Соціальний працівник: деякі аспекти професійної підготовки : навчально-методичний посібник. Київ : ДІРСМ, 2007. 144 с.
3. Спіріна Т. П. До питання формування толерантної культури у майбутніх фахівців соціальної сфери. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка* : зб. наук. ст. Кіровоград : [б. в.], 2014. С. 101-112.
4. Холостова Е. И., Малофеев И. В. Система социального обслуживания населения: исторический экскурс и современный взгляд : монография. Москва : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2016. 368 с.

Reference

1. Kapska, A. Y. (2004). *Socialna robota: tekhnolohichni aspekt* [Social work: technological aspect]: navchalnyi posibnyk. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury (ukr).
2. Karpenko, O. H. (2007). *Sotsialnyi pratsivnyk: deyiaki aspekty profesiinoi pidhotovky* [Social worker: some aspects of vocational training]: navchalno-metodychnyi posibnyk. Kyiv: DIRSM (ukr).

3. Spirina, T. P. (2014). Do pytannia formuvannia tolerantnoii kultury u maybutnikh fakhivtsiv socialnoii sfery [On the question of forming a tolerant culture among future specialists in the social sphere]. *Naukovi zapysky Kirovohrads'koho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka: zb. nauk. st.* Kirovohrad: [b. v.], 101-112 (ukr).
4. Kholostova, E. I., & Malofeev, I. V. (2016). *Sistema sotsial'nogo obsluzhivaniya naseleniya: istoricheskiy ekskurs i sovremenny vzglyad* [System of social services of the population: historical excursion and modern view]: monografiya. Moscow: Izdatel'skotorgovaya korporatsiya "Dashkov i K^o" (rus).

ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ ТРЕБОВАНИЯ К СОЦИАЛЬНЫМ РАБОТНИКАМ ПО СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЕ ПРАВ МОЛОДЁЖИ: СОВРЕМЕННЫЙ АСПЕКТ

Я. О. Спивак, С. А. Омельченко, Ю. В. Фоменко

В статье охарактеризованы современные требования к профессиональной деятельности социальных работников по социальной защите прав молодежи. Показана сложность решения задачи формирования профессионально компетентных будущих социальных работников, способных к эффективной профессиональной деятельности. Проанализированы последние научные исследования, посвященные проблемам подготовки современных высококвалифицированных специалистов к профессиональной деятельности. Охарактеризованы современные требования к профессиональной деятельности социальных работников по социальной защите прав молодежи. Выявлена недостаточная эффективность сотрудничества социальных работников с общественными, благотворительными и религиозными организациями, которые занимаются работой по предотвращению сложных жизненных ситуаций у молодежи, а также намечены пути для обеспечения условий самореализации индивидуальных или коллективных интересов будущих социальных работников. Выявлено несоответствие профессиональной подготовки социального работника современным требованиям рынка труда. Определены основные черты социального работника по защите прав молодежи, а также первоочередные требования к профессиональной подготовке социальных работников по социальной защите прав молодежи. Выделены профессиональные требования к специалистам по социальной защите прав молодежи. Главное внимание сосредоточено на функциях, знаниях, умениях, навыках и профессионально значимых личностных качествах современного социального работника по социальной защите прав молодежи. Выделены основные методы видов деятельности социальных работников по социальной защите прав молодежи. Намечены перспективные направления профессиональной подготовки будущих специалистов по социальной работе по защите прав молодежи.

Ключевые слова: современные требования, профессиональная деятельность, профессиональная подготовка, социальный работник, социальные работники по социальной защите прав молодежи.

PROFESSIONAL REQUIREMENTS FOR SOCIAL EMPLOYEES ON SOCIAL PROTECTION OF YOUTH RIGHTS: MODERN ASPECT

Ya. O. Spivak, S. O. Omelchenko, Yu. V. Fomenko

The article describes the modern requirements for the professional activities of social workers for the social protection of the rights of young people. The complexity of solving the problem of forming professionally competent of the future social workers capable of effective professional activity is shown. The latest scientific studies on the problems of training modern highly qualified specialists for professional activities are analyzed. Characterized by modern requirements for the professional activities of social workers for the social protection of the rights of young people. The lack of effective cooperation of social workers with public, charitable and religious organizations that work to prevent difficult life situations among young people has been identified, and ways have been outlined to ensure the conditions for self-realization of individual or collective interests of future social workers. The non-conformity of the professional training of social worker to modern labor market requirements has been revealed. The main features of the social worker for the protection of the rights of young people, as well as priority requirements for the training of social workers in the social protection of the rights of young people are identified. Professional requirements for specialists in social protection of the rights of youth are highlighted. The focus is on the functions, knowledge, skills, abilities and professionally significant personal qualities of the modern social worker for the social protection of the rights of young people. The main methods of the types of activities of social workers for the social protection of the rights of young people are highlighted. The promising areas of professional training of the future social work professionals to protect the rights of young people are outlined.

Key words: Modern requirements, professional activity, vocational training, social worker, social workers on social protection of youth rights.

Спивак Ярослав Олегович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти та соціальної роботи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ, Україна). E-mail: yaroslavspivak777@gmail.com

Spivak Yaroslav Olehovych – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Department of Preschool Education and Social Work of SHEI "Donbas State Pedagogical University" (Sloviansk Ukraine). E-mail: yaroslavspivak777@gmail.com

Омельченко Світлана Олександрівна – доктор педагогічних наук, професор, ректор вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» (Sloviansk, Ukraine).

Omelchenko Svitlana Olexandrivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Rector of the State Higher Educational Institution «Donbas State Pedagogical University» (Sloviansk, Ukraine).

Фоменко Юлія Вікторівна – студентка, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ, Україна).

Fomenko Yuliia Viktorivna – student of SHEI "Donbas State Pedagogical University" (Sloviansk, Ukraine).